

Јелена Чанчар и Ана Самарџић
(Филозофски факултет, Нови Сад)

Научни рад
УДК 811.163.41'282.2 (497.115)
821.163.41.09 Ras E.

КОСОВСКО-РЕСАВСКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ОСОБИНЕ У РОМАНУ ЕВЕ РАС „КУЋА НА ПРОДАЈУ”¹

САЖЕТАК

У раду се анализирају карактеристике косовско-ресавског дијалекта у роману Еве Рас „Кућа на продају”. У питању је говор Горње Репе, села на Косову, који припада јужном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта. Дијалекатске црте се анализирају на фонолошком, морфолошком, лексичком и синтаксичком нивоу. У анализи ће се користити дескриптивна метода традиционалне дијалектологије. Циљ рада јесте да се укаже на степен присутности црта косовско-ресавског дијалекта у делу, као и на утицај стандардног српског језика на овај дијалекат.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: дијалекат, дијалектологија, фонологија, морфологија, лексика, синтакса.

1. Увод

Дијалекатске црте се анализирају на фонолошком, морфолошком, лексичком и синтаксичком нивоу са циљем да се укаже на степен присутности црта косовско-ресавског дијалекта у делу, као и на утицај стандардног српског језика на овај дијалекат.

1.1. Јужни поддијалекат косовско-ресавског дијалекта

Анализирани говор припада јужном или југозападном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта. Обухвата Дечане, Пећ, Метохијски Подгор и Прокупље, Вучитрн, Косовску Митровицу, Подујево и Ибарску Слатину.

¹ Чланак је прерађена верзија семинарског рада написаног у оквиру предмета Дијалекти у књижевним делима.

1.2. Корпус

Као корпус за овај рад коришћен је роман Еве Рас „Кућа на продају” из којег су ексцерпирани примери који илуструју дијалекатске појаве на фонолошком, морфолошком, лексичком и синтаксичком нивоу. Роман има 261 страницу. Састоји се из шест глава и епилога. Последња глава је написана стандардним језиком. Овај корпус је одабран да би се утврдило да ли је ауторка доследно употребљавала црте косовско-ресавског дијалекта у роману или се појављују и црте нетипичне за овај говор.

1.3. Стил Еве Рас

Стил Еве Рас је врло специфичан. Она настоји да различитим лексичким и синтаксичким средствима окарактерише ликове и прикаже њихову трагичну судбину. Управо је из тих разлога њен стил елиптичан и језгровит. Честа употреба псовки доприноси карактеризацији главне јунакиње. Псовке су израз незадовољства животом и њиховом употребом ауторка покушава да дочара тежак живот, сиромаштво и положај сељака на Косову. Реченице су или прекратке или предугачке и често је то узрок неразумевању садржаја текста или двосмислености. Честа употреба више тачака доприноси приказивању испрекиданости тока радње.

Ми изашли и кукамо. Кућа се још није довршила, гори оно... Ми кукамо, наиђе неки, сигурно неки њин старешина... Прво су наишли неки у зелено одело, као дошло зелено, ко оно сад зимзелено лишиће, тако нешто... Тако одело... Швабе били ја мислим, не знам. Заборавила сам, па су после Бугари дошли, пале куће а ми кукамо, а онај старешина, био ваљда командир, не знам, и викну он на њи, и пружа руке вако, а деца кукау, а он показује да заваћамо воду и гасимо кућу (149–150).

Носио је тако Нићифор... А она, кукавица, умрела! Јордан дође и каза нам. Нићо каже, однео је ту ракију, вели: – Неће, бре, Нићо! Она стално болесна – све велим – ће да умре! Језик прегризо! Ће да умре! Ће да умре! Она жива! Јок! Неће да умре. Само, ето, болесна, ко ја... И за мене колико су пут рекли; ће да умре! Готово са с Јаворку (215).

У роману се говори о несрећама које су задесиле породицу главне јунакиње Јаворке Давидовић: смрт, болест, сиромаштво, физичко

злостављање, али се у књизи даје и сам карактер главне јунакиње коју одликује борбеност, храброст, истрајност и снага да се одупре свим недаћама које су задесиле њу и њене најближе. Улога приповедача припада главној јунакињи која говори косовско-ресавским дијалектом. Њеној карактеризацији, поред аутентичних језичких црта датог дијалекта, доприноси и експресивна лексика, поготово псовке као главни носилац експресивности у роману. У делу говоре различити ликови, али се њихов говор не разликује с обзиром на узраст, пол, образовање и мобилност. Ауторка није водила рачуна о овим факторима, што указује на њену недовољну упознатост са ванлингвистичким аспектима који утичу на структуру једног говора. У овом роману ликови говоре на исти начин због чега није могућа анализа говора појединца.

2. Анализа

2.1. Фонолошке карактеристике²

2.1.1. Јат

Говор Горње Репе карактерише екавска замена јата: *леб* (16), *свет* (20), *Шта ће мене жути шамија* (25), *светлији* (31), *Лако је тебе* (71), *ћу терам* (186), *лекови* (209).

У корпусу су потврђени икавизми само код глаголских лексема и то *разлетети се*, *смејати се* и *грејати* и глагола који су од њих настали. Реч је о фонолошким икавизмима који настају услед асимилације према гласовном окружењу. У позицији испред *ј* долази до затварања вокала, при чему се ова појава аналошки шири у сва лица: *ја се насмија* (75, 98, 197), *се смијао* (75, 153, 169, 183, 196, 203), *огријало* (97).

Примери за аналошки икавизам јесу *разлетео се* и *остарио* (15, 8). У питању је аналогија према облицима презента (*разлетим се*, *остарим*). Аналошки икавизми забележени су и у дативу једнине именице *мајка*: *мајки* (202) и дативу личних заменица за прво и друго лице *мени* (33), *теби* (74). Из севернијих екавских дијалеката унесен је

² Прозодијска анализа дела је изостављена јер акценти у самом делу нису обележени.

облик *нисам* (Ивић 1997: 42). Облик *несам* у корпусу није забележен ни у једном примеру.

2.1.2. Глас *j*

Овај глас најчешће се губи у медијалној позицији и то:

а) у 3. л. мн. презента: *бацау* (45, 146, 188), *гађау* (156), *заливау* (172), *засвирау* (47, 204), *играу* (171), *изубивау* (169), *имау* (12), *јављау се* (164), *кукау* (150), *немау* (12), *певау* (17), *полупау* (189), *постављау* (48), *претерау* (217), *пропадау* (52), *разговарау* (158), *се свађау* (67), *сметау* (149), *требау* (21, 144, 165), *турау* (203), *чувау* (30, 159);

б) у заменичким облицима: *моу* (7), *моим* (7), *мои* (166), *моа* (18, 149), *своом* (руком) (157), *твоу* (13, 123), *твоих* (193);

в) у негираном облику императива: *немоте* (35, 183).

У трећем лицу множине презента глагола VI Белићеве врсте доминирају ликови са *-ау* (Реметић 2006: 677). Интервокално *j* се губи и у заменичким облицима, а код именица је ова појава забележена у два примера: *Нишлика* (37) и у вокативу *снао* (187).

У финалној позицији губи се у следећим примерима: *немо* (9), *она ковач* (159), *она плац* (196), *она покрет* (158), *она свет* (20), *она такси* (18), *она ходник* (41).

Глас *j* има нестабилну артикулацију, тако да долази до његовог губљења у медијалној и финалној позицији, али то није доследно. Отвореност консонантског краја речи за промене редукцијске природе огледа се у опадању *j* у типовима *немо* и номинативу једнине мушког рода показних заменица *та*, *ова*, *она* (Ивић 2009: 64).

У три примера забележено је развијање интервокалног *j*: *мелијон* (13, 163), у *Јизрајел* (258).

Испред *о*, *е* и *и* појављује се протетичко *j*: *јонет* (9, 46, 72, 105, 133, 135, 140), *јексер* (24), *јексерчић* (202), у *Јизрајел* (258).

2.1.3. Глас *x*

2.1.3.1. Глас *x* је нестабилан и губи се у различитим позицијама у речи. Анализа је показала да је он најстабилнији у финалној, а најнестабилнији у иницијалној позицији.

У иницијалној позицији губи се:

а) испред вокала: *аљину* (7), *ајде* (9), *ајдмо* (55), *оће* (11, 83), *оћу* (79, 144), *армоника* (17), *оди* (25), *опа* (96), *оца* (143);

б) испред консонанта: *вата* (9), *ранио* (15), *раним* (26), *ранимо* (215), *леб* (16, 122), *рамљете* (23), *по ладу* (54, 203), *ладно* (186).

У медијалној позицији нема га у примерима: *саране* (7, 7, 10), *греота* (8, 79, 119, 119, 144), *се олади* (13, 90, 97), *прелади* (27), *њиовом* (23), *заватите* (34, 48, 147), *приватио* (117, 157), *увати* (178), *довати* (178), *чумо* (аор. *чухмо*: *Чумо она кола где је био Леко...*) (85), (главом) *манем* (159).

У финалној позицији се губи у примерима: *стра* (8), *реко* (11, 65, 73), *он ранио и свиње и краве и појио и све Шабан* (15), *ја проба* (17), *ја седо* (17), *њи* (19), *од њи* (29), *Њи двојица* (48), *код њи* (57), *против њи* (99), *брез њи* (179), *сирома* (24), *неки од први сродника* (45), *ја се насмија* (75), *одма* (160).

У многим примерима забележено је *x*, и то:

а) у иницијалној позицији: *хаљине* (107), *осамсто хиљада* (10), *Хладно беше* (69), *хоћу* (23, 42), *хоћеш* (37, 97), *хоће* (37), *ходник* (35, 41), *хотел* (25, 30), *храна* (65, 107), *храстови* (132), *хтели* (15), *хтела* (25, 26, 61), *хтео* (21, 32), *не хули* (9), *хушкају* (175);

б) у медијалној позицији: *дрхти* (146), *похита* (39);

в) у финалној позицији: *дигох* (43), *их* (133, 135), *немадох* (44), *одмах* (15, 165), *отидох* (43), *А ја рекох – тих, окрени леђа* (108), *познадох* (42), *прићох* (27), *рекох* (8, 9, 10, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 24, 27, 32, 41, 61, 75, 86, 108, 109, 112), *својих* (64), *сиромах* (142), *слагих* (78), *страх* (38), *тих* (46), *уићох* (26, 41), *ух* (14).

2.1.3.2. Глас *x* замењује се консонантима:

а) *ј*: *кујна* (37), *маћеја* (86), *снаја* (103), *ораја* (154, 179);

б) *к*: *чекословачки* (50), *плекане* (52), *прак* (115), *вазлук* (ваздух) (152, 162).

2.1.3.3. Група *xв* даје *ф* или *в*: *фатам* (157), *уфатио* (20), *уфати* (39, 119, 119), *уфатили* (105, 120), *уфатим* (119), *уфатио* (119), *дофатила* (39), *дофате* (142, 146), *дофатио* (156), *се фалила* (36), *фала* (100, 210), *се фалим* (210); *ватам* (140), *увати* (63, 67, 178), *довати* (67, 178).

У мањем броју примера чува се група *хв*: *хвала богу* (9), *хвала ти* (13), *Хвала ти, Јаво, хвала* (68), *похвалим* (187), *прихвати* (9).

2.1.4. Редукција вокала

Срећу се следећи видови редукције вокала:

– апокопа: *мож* (7, 145), *ал* (9, 151), *мен* (24), *нек* (66), *нит* (72, 157), *нег* (73, 162), *ил* (153), *јел* (160), *држ* (176);

– афереза: *напред* (унапред) (10), *опште* (уопште), (111), *вако* (овако) (13, 144, 162), *волико* (оволико) (13, 206), *вамо* (25, 149, 163), *нај шпајз* (онај) (118), *нако* (144), *намо* (153);

– синкопа: *изволте* (42, 210), *колко* (153), *только* (163), *пјан* (161), *ајдмо* (55), *ђавли* (146), *прексутра* (189).

Само је у једном примеру потврђена хаплоглогија, односно изостављање читавог слога: *Не мож ти у једно село да рекнеш* (136).

2.1.5. Асимилација и сажимање група *-ао*, *-уо* и *-ео*

Забележени су следећи видови сажимања:

-ао у *-о* у финалној позицији: *ко* (7, 144), *измако* (9), *дошо* (16, 146), *диго* (28, 170, 183), *отишо* (37, 150), *прошо* (51), *ишо* (57, 161, 196), *трго* (60), *довезо* (75), *се посеко* (85), *се обуко* (85, 150), *мого* (165), *подиго* (165, 179), *побего* (168), *наишо* (168), *нашо* (183), *обмотаво* (184), *отеко* (184), *стиго* (203), *прегризо* (215), *посо* (215);

-ао у *-а* у финалној позицији: *ка керови* (28), *то чини ка ништаљка* (92);

-уо у *-о* у финалној позицији: *груно* (89).

Потврђен је само један пример сажимања групе *-ео* у *-о*: *прево стан на Лубаву* (217).

У финалним вокалским групама *-ао*, *-уо*, *-ео* долази до асимилације првог вокала према другом. Потом се два иста вокала сажимају у један. Једино се група *-ао* своди на *-а* код везника *као*, где се други вокал асимилује према првом.

2.1.6. Елизија вокала у хијату

У корпусу је забележен само један пример ове појаве, која је

карактеристична за косовско-ресавски дијалекат: *нумем* (87).

2.1.7. Дисимилација гласова

Дисимилација сугласника по назалности забележена је само у једном примеру: *млого* (14, 102).

2.1.8. Упрошћавање сугласничких група

Уочава се упрошћавање сугласничких група *кв* и *дн*: *така* (12, 16, 153), *никаке* (155), *каки* (166, 198), *а оно попане по земљу* (19), *пане на ум* (24, 160), *опане* (33), *пропане* (33, 157), *напану* (190), *испане* (217).

Сугласничка група *-ст* упрошћава се тако што се губи плозивни елемент: *шес* (13, 171), *једанајс* (35), *дванајс* (13), *петнајс* (46, 155), *шеснајс* (49), *двајс* (38, 159, 162), *двадесетшес* (145), *триес* (49, 157, 192), *четерес* (8). До упрошћавања групе *-ст* долази у бројевима, и то у финалној позицији. Када су глаголи у питању, забележен је само један пример у 3. лицу једнине глагола *јесам* (95). Најпре долази до изостављања финалног вокала, а потом до упрошћавања сугласничке групе (*јесте > јест > јес*). У медијалној позицији до упрошћавања долази само у придеву *болесан* (69) аналогијом према облику женског рода и множинским облицима: *болестна > болесна, болестни > болесни*.

У тексту налазимо и примере у којима не долази до упрошћавања: *петнаест* (145), *осамнаест* (11), *двајст* (8), *педест* (155), *част* (157).

2.1.9. Метатеза групе *зј*

Група *зј* се метатезира у примеру *гројзе* (126, 132).

2. 2. Морфолошке карактеристике

2.2.1. Именице

Множина именица средњег рода има наставак *-ићи*: *јарићи* (12), *бурићи* (77), *прасићи* (92, 174), *мачићи* (96, 174), *пилићи* (112), *кучићи* (174, 179). Факултативно се појављује и облик *телади* (149). Збирна именица *деца* добија множинске облике: *твојим децама* (190).

За косовско-ресавски дијалекат је карактеристично смањивање деклинационих врста. Именице III деклинационе врсте прилазе

именицама I врсте: *онај со* (76), *памет ми стао* (101), *куд му је био памет* (217), *то је био смрт* (117), али се у неким примерима уочава и нетипично мешање средњег и мушког рода: *сунце светлији* (31), *кајмак [...] проврело* (53), *видим кола доле дошо* (89). Забележено је и прелажење именица из II у I врсту: *после Бориног погибија* (9), *од погибија* (12), *два фића* (82) и обрнуто: *купио сам ови ципиле* (164). Прелазак именица I у III именичку врсту забележен је у два примера и није типичан за овај дијалекат: *изашла му тамни чир* (128), *на ону микрофон* (204).

Замењивање именичких врста је најуочљивије код именица II и I врсте, што показује највећи број примера, док је прелазак II у I и I у III нетипичан и илуструје га мали број примера. Прелазак именица из III врсте у I врсту нормална је појава у косовско-ресавским говорима, међутим, у корпусу није забележен велики број оваквих примера.

Именице мушког и женског рода на *-а* имају наставак *-о* у вокативу једнине: *мамо* (8, 25, 144, 197, 211), *бабо* (63), *тато* (152), *комишијо* (155).

У инструменталу једнине именица мушког и средњег рода очекује се наставак *-ем* (с човеком, с дететем), међутим, у корпусу су забележени само примери с наставком *-ом*.

2.2.2. Заменице

Датив множине личне заменице за прво лице гласи *ни*: *Сад треба да печемо, али ни нису родиле шљиве* (13), *нису ни родиле шљиве* (16), *Онда ни да пет иљаде* (30), *Добро ни је* (51), *Не треба да ни дођеш* (70), *А Матија ни дао неки телевизор, купио због кола* (81), *ја велим шта ће ни крушке* (95), *јер ја не дам мачку у кућу, те ће ни поњуши овде, те онда попне ни се на кревет* (96), *можда рекну после шта ни је он, шта ће ни* (100), *ја пођем а она некад се сети да ни да неку јабуку* (103), *тури ни некад снаја јабуке* (103), *И свраћа ме тамо и дава ни* (103), *све мртви ни пилићи* (112), *а шта ће ни њин „Добар дан“* (159), *све што ни треба* (163), *пренеће ни паприку* (164), *шта ће ни пиштољ* (180), *шта ће ни живот* (199), *шта ће ни коса* (220).

Акузатив множине личне заменице за прво лице гласи *не*, међутим, ових облика у тексту нема.

Датив множине личне заменице за друго лице гласи *ви*: *кућу ћу ви дигнем у ваздук* (162), *пита колко ви дају за земљу* (188). Међутим, у овој функцији се може појавити и заменички облик *ве*: *Нисам ве донела много, знам да нисте жељни јабука* (19), *Фала ве за паре* (100).

Акузатив множине личне заменице другог лица гласи *ве*: *Мрзи ве што вам пратим све то* (15), *сажалевамо ве сви* (88), *Тражи, ја ве не браним, ћу да вежем Гарак да ве не уједе* (95), *Нећемо да ве оставимо саме* (105), *сад ћу да ве побијем* (160), *Дошо сам да ве зовем* (214).

Забележено је неколико примера облика *нас*, *вас*: *па неће Лале нас да поједе* (166), *ја вас озбиљно питам* (17), *Не могу више да вас обилазим* (23), *Пита Лале одмах, јел вас нападау* (161, 162); *вам*: *И ја вам озбиљно кажем* (17), *зато су вам давали* (167).

Инструментал једнине личне заменице за прво лице у целом роману гласи *моном* аналошки према *тобом*, *собом* (Ивић 2009: 66): *са с моном* (81, 112, 120, 172, 190, 212, 257, 260). Може се појавити и облик *са мном*: *да остане са мном* (260).

Датив личне заменице за 3. лице женског рода твори се додавањем партикуле *зи*: *а ја рекох њојзи* (17), *Њојзи тамо плаћају* (71), *рекла сам њојзи тако и тако да урадиш* (79), *а њојзи муж умрео* (92), *она мислела да ја то њојзи правим вољу* (108), *а ја њојзи дајем* (142).

Синкретизам једнинских падежа уочава се у облицима личних заменица за прво и друго лице, где долази до једначења генитива, датива и акузатива: *куку мене* (7, 205), *мене дала* (8), *мене је тешко* (8), *мене се рашири* (9), *а мене чудно* (17), *а даје мене своје паре* (24), *Он мене баџи. Ја њему* (24), *Па ти мислиш мене лоше* (25), *Шта ће мене жуца шамија* (25), *И сад ме мука што ме Бора, покојни водио у кафану* (30), *Јао, мене се сва кожа јези* (30), *Док она жена то мене исприча* (42), *Кад радим нешто, мене лакше* (51), *мене стала душа* (54), *Мене је доста жалости, мука* (72) *не дадну мене да идем* (85), *Мене нити има ко да га испече* (92), *Паре дали мене* (93), *Мене кукавица закукала на главу* (100), *И мене мајка умрела, па, нисам се убила* (103), *она мене треба да плати* (142), *мене не стиже пензија* (164), *мене није право* (166), *мене све утрне* (180), *мене ништа није страх* (180), *мене каже* (186), *мене није лако* (186), *мене срце празно* (190), *према мене су више пажљиви него према*

тебе (190), *дајте ви мене те тачкице* (193), *он даде мене* (193), *мене не треба кућа* (197), *благо мене* (207), *мене се срце расцвета* (207), *мене то све не треба* (212), *шта ће то мене да ми донесе* (212); *То сам мислела да донесем једну тебе* (24), *Лако је тебе* (71), *на ми видимо тебе смрт на прагу* (73), *Тебе, пријатељу, покој довека* (122), *реко Иван тебе* (191), *тебе неће ништа* (202).

У три примера забележено је једначење генитива, акузатива и локатива код заменице за прво и заменице за свако лице: *да не ушокам сукњу ону што је на мене* (25), *ово на мене* (207), *све уструлило у мене* (207), *ћутим у себе* (201).

Уместо присвојне заменице трећег лица множине *њихов* употребљава се *њин*: *зет њин* (162), *њину земљу* (189), *њиних* (8).

Употребљава се облик *са шњима*: *са с њима* > *са сњима* > *са шњима*. Предлог *са* чини једну акценатску целину са заменичким обликом *њима*. Глас *с* прелази у *ш* услед асимилације сугласника по месту творбе.

У заменичко-придевској промени женског рода у једнини исти су генитив, датив и локатив, који имају наставак *-е*: *Биле по старе цене две шерпе* (56), *и зато то име не може да живи у наше породице* (109), и датив и инструментал множине, који имају наставак *-ема*: *Мина је помагала онема женама* (49).

2.2.3. Придеви

За компарацију придева и прилога карактеристичан је наставак *-иш*: *најбољше* (57, 151), *мањиш* (102, 167, 208), *најглупиш* (197), *најглупше* (216). Аналитичка компарација је забележена у једном примеру: *најпаметан* (193).

2.2.4. Прилози

У делу се употребљавају прилози: *једанмад(а)*, *свакад*, *ноћаске*; *одозгоре*, *оданле*, *одавле* и *довле*.

2.2.5. Бројеви

Забележени су примери таутологије: *оба две су у Аустралију* (44),

обадвојица (114).

Уз бројеве пет и десет факултативно се јавља генитив множине са наставком -и: *девет пути* (110), *пет пути* (163), *десет пути* (164).

2.2.6. Глаголи

2.2.6.1. Употреба инфинитива је сужена, али он ипак постоји као категорија. За овај дијалекат су карактеристични инфинитивни облици без -и (Ивић 2001: 138): *зауоставит* (39), *судит* (40), *бацат* (45), *дисат* (128), *не мож престат* (148), *ће зват милицију* (160), *ћу узет* (193), *мораи се скидат* (217). У тексту се срећу облици инфинитива са инфинитивним наставком -ти у склопу футура I или у саставу сложеног предиката: *греота је то бацити* (8), *то има да се вуче, мож бити и десет година* (10), *живети се мора* (21, 31), *неће радити* (30), *нећу узети* (131, 142), *немо питати* (45), *Матија се морао убити* (46), *али то је тако морало бити* (46), *нећемо замерити* (47), *А морала сам вас дати у сиротиште* (48), *Он зна се скрити* (119), *те мож се одмах уселити* (165), *не мож дати* (173). Ови облици су фреквентнији од облика са инфинитивним наставцима -т и -ћ.

2.2.6.2. Презент глагола *бити* гласи *бидне* (слично је са глаголом *отићи, моћи, дати*): *бидне* (7, 10, 21, 21, 94), *могне* (32), *отиднем* (14), *отиднемо* (44). Облици презента граде се од инфинитивне основе, а -н- се појављује аналогично према глаголима треће глаголске врсте. Код глагола *дати* у питању је аналогична према трећем лицу множине презента старословенског облика: *не дадну* (85, 167), *дадне* (130).

Презент глагола *узети* гласи *узнем*: *узнем* (15, 112, 119, 130, 131), *узнем понешто* (155), *узне* (24, 21, 136, 144, 164), *узнеш* (109, 141), *неће да ваља ако не узнеш ништа* (155) *узнемо* (82), *да узнемо једну кућицу* (189), *ако узнете самца* (198), *они узну код тог зета* (162). У једном случају забележен је облик *узе*: *Те ишла да узне Гудину снау* (52). Облик императива за 2. лице једнине је *узни*: *И узни три, четири влаше пива* (65), *ти узни од њега* (141) *узни код тате те паре* (162), *Мина пиштала узни, узни* (162), *узни сестро* (177), *узни је ти* (202).

Презент глагола *јести* гласи *јем*. У неколико примера се појављује и *једем*: *Највише јем паприке* (58), *нисам пробала да јем*

(208), *јеш* (16), *нема везе да ти немаш да јеш* (146), *Ја све једем* (58), *то најволим да једем* (58), *једеш* (16).

У корену свршеног глагола *макнути* према несвршеној форми *мицати* јавља се *-и-* и у презенту свршених глагола: *микну* (64).

Облици глагола *бежати*, али и девербативна именица садрже *бег-* у корену: *бегам* (30), *бегаш* (38), *бега* (152), *бегамо* (153), *бегају* (168), *бегање* (70).

Модални глаголи *морати* и *моћи* употребљавају се безлично и имају облик 3. л. једине презента: *Па, мора кобилу да оставим тамо у италу* (30), *мора да се дигнемо* (59), *нема чиме да се бранимо* (94), *ми не може да платимо* (163), *може да држимо свињче* (165), *ми може свињу да закољемо* (215), *може да се одрекнемо* (216), *не мора они да буду жалосни* (47), *не мож сви да стану у собу* (65), *Они мора у град да се обукевају као градски људи* (98). Факултативно се овакви облици срећу и код глагола *немати*: *Нема да купујеш на пијац* (118).

2.2.6.3. У футуру I су честа образовања с непроменљивим *ће* за сва лица и облицима презента: *ће бидне* (7), *ће назовемо* (19), *ће пребацимо* (19), *ће зна* (19), *ће чекају* (19), *ће трпи* (24), *неће се љути* (49), *ће спреми* (59), *ће послуша* (78), *ће се среди* (102), *ће дође* (151), *неће се познаје* (155), *ће отидну* (160), *ће убијем* (160), *ће дамо* (162), *ће исече* (163), *ће рекне* (163), *ће прођемо* (165), *ће подигне* (167), *ће има* (167, 192), *ће помогне* (167), *ће се изубивау* (169), *ће се врати* (178), *неће довати* (178), *неће погледа* (186), *ће осуде* (202), *ће чувау* (257).

Забележени су и примери конструкције *ће + да + презент*: *ће да га поједе* (8), *И твојој деци ће да досадиш* (9), *ћеш да чујеш* (60), *неће да ваља* (155), *неће да знате* (162), *ће да вратимо* (162), *ће да има* (163), *ће да имамо* (163), *ће да плате* (163), *ће да дотера* (164), *ће да покраду* (169), *ће да излуди* (176), *ће да дођеш* (187), *ће да направимо* (197), *ће да умре* (215).

2.2.6.4. Само у 1. лицу једине углавном се појављује *ћу*: *нећу кажем* (9), *нећу рекнем* (11), *ћу се снаћем* (23), *ћу дигнем* (73, 162), *нећу урадим* (79), *ћу излечим* (142), *ћу дођем* (154), *ћу дам* (155), *ћу изручим* (158), *ћу скувам* (160), *ћу држим* (163), *нећу садим* (172), *ћу затворим* (182), *ћу пуштим* (182), *ћу терам* (186), *ћу купим* (193), *ћу погрешим*

(207), *ћу се сетим* (208.), *ћу путујем* (257); *ћу да рекнем* (11), *ћу да офарбам* (33), *ћу да се отрујем* (61), *ћу да се обесим* (61), *ћу да дођем* (143), *ћу да се изгубим* (144), *ћу да се убијем* (166), *ћу да замолим* (171), *ћу да идем* (189), *ћу да урадим* (206).

Уочена је тежња ка аналитизму, тј. употреба конструкција као *ће падне* и *ће паднемо* (Ивић 1997: 42), али се у тексту појављују и примери футура I изграђени додавањем енклитичких облика помоћног глагола *хтети* на окрњени инфинитив и примери овог глаголског облика добијени од презента помоћног глагола *хтети* и инфинитива (Станојчић, Поповић: 120, 121): *изгубићеш* (9), *видећу* (12, 133), *видећеш* (60), *добиће* (12), *имаће* (92), *убићемо* (94), *купићу* (121), *спремићу* (121), *даћу* (121), *кукаћеш* (122), *платићу* (131), *разговараћу* (133), *објаснићу* (133), *падаће* (157), *посла ће* (157), *пренеће* (164), *паићу* (185) *чућу* (258); *неће радити* (30), *неће доћи* (71, 72), *нећу узети* (131, 142).

У неким случајевима долази до гласовних промена: *доћи ћемо* > долази до губљења *и* и потом до сажимања два *ћ* > *доћемо* (48, 72, 188). Двојство у употреби се може уочити и на истој страници текста: *Он ми више неће доћи* и *Он ти неће дође* (71).

2.2.6.5. Текст обилује облицима аориста од глагола свршеног и несвршеног вида: *рекох* (8), *изађох* (203), *а Бата се подиже*, *беше му мило* (9), *Ево, мене се срце рашири* (9), *он поцрвене* (143), *они тужили мою мајку, да она њега тера да смо луда кућа, пушти га да иде, а он плаши малу децу, ово оно* (152), *а онај Љуш се окрену* (202), *не обрасмо* (19), *побрасмо* (161), *мени се све овако плућа раширише* (9), *Деца се родише и одродише* (23), *Однеше је у Босну...* *Узеше је њини* (33), *Претисли нас, узеше земље* (146), *Јаооо, мајко моа, јао мајкооо убише ме* (153), *[они] узеше те паре* (166), *они нас пребише* (171), *Кучићи трче назад до ораја, па после одоше тамо према Репи* (179), *краве стигоше* (186), *сви Матијини другови направисше куће* (197), *сви паметни са Косова се извукоше* (197), *краве нас гледаше* (203), *[они] певаше, веселише се* (204), *[Они] певаше, играше* (202), *они се издуваше* (204).

2.2.6.7. Употреба имперфекта своди се на мали број глагола (Ивић, 1997: 43): *Викаше онај мој брат* (71), *Синоћ код Мине бе добро* (111), *заборавила сам и како се зваше* (113), *Мицка још беше, девојка*

(148), *И отад није знао ништа. А тужише моу мајку* (152). У два примера забележен је имперфекат који се гради од глагола свршеног вида: *а он се пустише од мене* (73), *прочиташе старац* (184).

2.2.6.8. Облици потенцијала за сва лица граде се помоћу облика *би* и радног глаголског придева: *иначе ми би помрли док изађе* (12), *Ни онако не могу, због вас би скинула, нек сте ми живи и здрави* (18).

2.2.6.9. Код глагола типа *сећи, пећи* који се мењају као *печем, сечем, ч* се појављује и у 3. л. множине аналогичном према осталим облицима презента и трпном придеву: *печу* (16), *се свучу* (153), *сечу* (155), *посечу* (216), *обучу* (211).

На исти начин може се објаснити и пример *можу да ме доведу* (18) у којем се у свим облицима појављује *ж* аналошки према осталим облицима презента.

Облици презента, аориста и радног глаголског придева глагола *пустити* угледају се на облик трпног глаголског придева и облик глагола несвршеног вида: *ћу их пуштим* (182), *они тужили моу мајку, да она њега тера да смо луда кућа, пушти га да иде, а он плаши малу децу, ово оно* (152), *она комшика таман пуштила овце онде пред нашу капију* (203).

2.2.6.10. Облици презента, аориста, радног глаголског придева и императива глагола *ући, доћи* аналогичном према глаголу *наићи* имају облике са уметнутим *-и-*: *доићи* (125), *уишо у велику собу* (178), *уишла* (206), *видимо уиђе тамо у зграду* (151), *да ту уиђу краве* (186), *неће да уиђе* (187), *ми уиђемо* (209).

2.2.6.11. Префикс *нај-* се појављује уз глагол *волети* у значењу 'највише волети': *најволим* (27, 148), *најволиш* (70), *најволела* (145, 188).

2.2.7. Везници и речце

Поредбене речце *како* и *кано* употребљавају се уместо *као*: *како папир* (7), *кано киша у пољу* (158), *кано пљусак са рибама у Лабу* (158).

Речца *као* у контакту са везником и прелази у *ки*: *Много је обожавам јер је обична ки и ми* (14), *људи исти ки Нића и ја* (71), *нит се држао за кревет да иде ки дете, јок* (72), *не вабимо они други ки пре* (113), *молим те ки бога* (144).

2.2.8. Предлози

Удвајање предлога *с(а)* карактеристично је за овај дијалекат, с тим да је забележена и употреба предлога *с(а)* уз општи падеж који, осим у инструментал, продире и у генитив. Овакви примери су потврђени у целом роману: *Купила неки кајмак, ја проба, нема везе са с кајмак* (16), *са с они таксисте* (18), *да она спава овде у собу са с децу* (29), *са с наша кола* (42), *да буде са с туђи мушкарци* (71), *Лале ме возио са с фићу* (99), *са с ону другу Нишлику* (148), *са с гајтани* (150), *са с кожу* (153), *са с камење* (160), *са с оволики пиштољ* (162), *са с твоји синови* (188), *са с Лале* (99, 162, 192, 208, 260), *са с комби* (196), *са с Матију* (199), *са с цео живот* (214), *са с Даницу* (214), *са с Нићу* (215), *са с онај човек* (217), *са с Бору* (219), *са с пиштољ* (257), *са с једног белог фићу* (160), *са с њега* (189, 219), *са с мужа* (190), *са с туђег мужа* (198), *са с моје наочале* (206); *с Воју* (12), *Кад поћеш с баксуза, бије те баксуз док се вратиш* (14), *с њега си живела* (31), *столица [...] старинска с онај наслон* (41), *с Матијина кола* (42), *мене су с пиштољи гледали* (70); *са оно мало дете* (26), *са синови* (44), *разговарао телефоном са њега* (50), *а идем са старог* (84), *са штап* (112), *Ми смо се венчавали само са Срби* (113), *са зуби* (119), *са старци* (160), *са лонци* (163), *са зејтин* (169), *са звучњак* (196), *са зуби* (209), *са овог човека Србина* (12), *са старца* (196), *са учитељицу* (202).

Употребљава се предлог *без*: *без Божић* (10), *без Бору* (31), *нису могли једно без друго* (35), *без те паре* (97), *без тога* (128), *без говеда* (184), *без синови* (188), *без њих* (188), *без страха* (190), *без нас* (191), *без земљу* (192), *без судбине* (198, 202), *без тетке* (204), *без леба* (220). Факултативно се може појавити и *без*: *без наше имање* (114). Забележено је удвајање предлога: *до у суботу* (155), *до крај Подујева* (177), *до крај шљивик* (179).

2.3. Синтаксичке карактеристике

2.3.1. Аналитизам у оквиру падежног система јесте једна од главних синтаксичких карактеристика овог говора. Облици номинатива и акузатива употребљавају се уместо генитива.

Номинатив се употребљава у имперсоналним конструкцијама уз

негацију: нема пиво (9), Нема нико (41), Нема шећер нигде. Нема зејтин ни кафа (123) и уз предлоге: да нигде не преседам од Београд до Приштина (13), да долазиш код Мина (14), то све ко желост због рат, окупација, тишина (17), да је јачи од они млади бикови који му поломише руку (51), собу направили као код Видоје (64), ово дете терам код доктор (154), Направи сам тонту испод моја тонта (174), Отишо Нића код Моња (181), А и ја нећу без синови (188), Да чуваш све те кутије од ти лекови (209).

Генитив једнине именица женског рода који има наставак -е и именице мушког рода које имају облик акузатива забележени су:

а) уз бројеве: Мислим да је унутри било десет марамнице, Он ми даје петнајст иљаде (24), Ја му вратим пет иљаде (24), сто пут да ти каже (59), Била сам од седам године (101), Видим сви они из предузеће бацају паре, по десет иљаде, по пет у ону раку (135), Ономад ми даде један петнаест иљаде (146, 155), педест иљаде ћу ти дам (155), но да ми дајеш ти полако двеста иљаде (164), Заливај, ако оћеш двајс пут (173) и

б) уз квантификаторе: једна кутија ратлук (13), Испекли смо триес кила љуту за пола године (16), пуно пут ми је реко и Матија (21, 214), помузем три кила млеко (55), по шеснајс кила [...] пуњене паприке (65), донеле у најлон кесе по кило шећер и по кило ракију (87), наточи једно балонче ракију (87), остало ми још три кила коцке (123), мало сам имао паре (144), хтела сам мало пекмез (160), Нога га је болела неколико зиме (184), два, три пара те чаране (207).

Уз негацију се могу срести облици номинатива и акузатива именица. Облик номинатива имају именице у примерима: нема ланци (169), нема Шиптари (190), нема прозори (218), а облик акузатива именица забележен је у примерима: Немам паре (144), нема море (149), немаш поверење (163).

Облик акузатива именица мушког, женског и средњег рода забележен је уз предлоге:

а) од: она чека други аутобус од Приштине до Подујево (9), Од кафану ја бегам (30), и мене од то говно стамак боли (56), ево од кревет (99), Зато се Нићифор и оделио од мајку (101), Носимо чаршав од астал

(106), *јер они не једу ништа са с маст и од свињу* (12), *Може од јечам а раж је најбољи* (14), *од страх ми каже* (159);

б) до: *она чека други аутобус од Приштине до Подујево* (9), *Три иљаде до Крпимеј* (124), *Носиће по обичај до годишњицу* (145), *полако до аутобус скинем се овде* (164), *доле до реку се залива кукуруз* (172), *ишла би до насип* (185);

в) брез: *Никола оставио цело село брез Божић* (10), *Живети се мора [...] брез Бору* (31), *а имам људи који знаду да је то права ракија, брез шећер* (64), *шта ћете ви брез земљу* (192);

г) из: *Него вуче Лале из Београд на леђа* (11), *Кад ми муж погинуо ја испала из фијакер* (21), *из Милановац да дође* (29), *А један човек из Репу* (60), *да Тоза није видео неког човека из Житиње* (63), *он извади влаше сам из свој капут* (66), *кад се сир извади из пресолац* (76), *зовем жене из комшилук* (118), *Ујутро се рано вратимо из Тител* (124), *воду вади из бунар* (124, 174), *Видим сви они из предузеће бацау паре, по десет иљаде, по пет у ону раку* (135), *Неки из суседно село, отишо је и тај* (150), *неко иде одозгоре из брдо* (179), *узе из касу паре* (203);

д) преко: *преко цели снег треба да бусам* (26), *а после рат кад ме Иван нашао преко Црвени крст* (28), *прекривена само преко стамак* (33), *има да иду преко она брда* (142), *Шта ће њима она кућа преко брдо* (171), *да прође преко онај хотел* (205);

ђ) код: *Ти идеш код Јаворку, код Бору* (27), *а ја била код Матију* (170), *код Мину ћу да спавам* (170), *Он је из Добране код Подујево* (51), *а то је далеко од нас, можда доле код Копаоник* (183), *играу се код корито* (260);

е) после: *а после рат кад ме Иван нашао преко Црвени крст* (28);

ж) због: *то је због Матију* (180) и

з) са: *Поскида слике са дувари* (147).

У тексту се појављује и генитив:

а) уз бројеве: *има осамдесет година* (20), *с њега си живела пет година* (31), *и колико пута за једанајс година се мирили* (36), *Лубава двајс пута бегала* (38), *овде има једанајс венаца* (45), *Ко да има петнајс година* (46), *Даје ми седам иљада* (128), *Два пута сам ишла* (132), *Има*

три чаршава (144), Има седам кошуља (144), двадесет кошуља (145);

б) уз квантификаторе: Много душа (7), Биће да је потрошила пун кантар брашна (7), Шабан донео пет кила зејтина (8), А он имао осамнаест година радног стажа (11), сам ве пратила корпу крушака (15), однела сам и и једну теглу кајмака (16), Имао је Матија неколико пари (34), и колико пута за једанајс година се мирили (36), Ако неки дођу тамо, тамо неколико кубика дасака (50), попијем чашу млека (53), ја сам требала да наберем сто кила сира (54), Ја носим један венац лука преко руке (177);

в) уз негацију: немате пара (8, 12), нема више деце (9), Нигде пртине нема (26), Ни чарапа нема (35), Нема смрти без судњег дана (88), динара нема (132), нема ни леба (132);

г) уз предлоге: од: ја пијем ону кафу од жита (13, 14), Другима ја, сине, умет да направим од шипурака и крила слепог миша напитак (32), Далеко је све то од Репе (33), кад је бегала од Матије (36), Правим му корито од цимента (51), лепо ми је млеко од краве (54), Виче га од бунара (147), Матија је возио своја кола од Речице (177), Сад је она месила за Матију, оволике колаче, од теста (182), да им купим нешто од фланела (182); до: до Подујева, каже Нића, нико не збори (11), иду од куће до куће (151), ја сам ишла до Сарајева (203), брже ћеш стићи него одавде до Репе (258); без/без: без обзира што су Борина деца жива (10), нема без муке млеко (53), да могу да живим без страха (190), не може ништа без судбине да буде (198, 202), Немо без тетке да дођете (204), Нема смрти без судњег дана (88); због: Ракију не смем да пијем због срца (13); из: чули да је корпа стигла из Репе (15), а ја дошла из Подујева (15), Тај ти узме све из кујне (37, 40), он побего из Приштине (168, 184, 196, 217), Ми не смемо да изађемо из авлије (169), не изилазим из воде (172, 184, 185), А ови из Репе, грђе било код њих (184, 190, 196, 203, 219), из пламена жустро вадила ужарено (257); са: Бата дошо да коси са наше земље (17), бегите са Косова (190, 196); код: Нама није било лоше код Моње и Ганце (30), ви кад пођете код Мине (30), Ако неки код пчела се шуња (50), она отишла код Јаворке (177), да трчим горе код Јаве (182, 200), Ја имам посла још овде код куће (189, 220), кад беше код Мине (207, 208); преко: разговарао преко плота (161), Ја носим један

венац лука преко руке (177), преко воде да трчи (186); око: не чува ко ја око куће (182); поред: поред бунара она је ложила ватру (257).

2.3.2. Уз предлоге *у*, *на* и *по* уместо локатива користи се акузатив: али овај није ко онај што се у Београд продаје (16), тамо горе у планину је све чисто (16), Кад смо били у Ниш (16), ће краве да се удаве у воду (19), Има оно семе у јабуке што крава не сме да поједе (19), ту да ручаш у кафану (30), – Где да ручамо? – У хотел (30), Унук му ради у Ниш (64), Не смеш да бијеш никог у моу кућу (67), Знаш он није ни седео у дубак ни као деца да у ону шетаљку иде (72), А то ми је Бора купио, у дућан (82), он је у болницу (82), а тамо нисам упалила лампу, у велику собу она гори (87), има и у кујну где да седну (88), Како да се сети да је у шпорет (95), као што ја у село имам посла (100), ћу да се изгубим у Приштину (144), у Београд живи (144), не можемо у радњу да купимо (145), питала сам у онај прокупачки отпад у Подујево (145), има Лале сестру у Немачку (162), направио кућу ту у Липову шуму (162), ћемо мало у старост да се забављамо (163), певао у радио станицу (204), у Бор живи (204), не ваља два весеља да правиш у један дан (204), има стан у Сомбор (218); да ми се не растура на пут (14), миран живот има на онај свет (18), Кажем старицу док сам ја на пут да пази краве (19), заватите воде на бунар (34), и на крај заједно погинули (36), када ради на посао (42), а Лубава скува кафу на решо (42), да те нема на овај свет више (48), Отворена врата на собу (89), куља тамо на терасу (89), а на кола њих двоје мртвих (89), Мачка окотила на таван на кокошар а Лимбо тамо био (96), Ти, ето, све живиш на лекови (100), кад сам била на контролу (111), спава на један кревет (192), али је на лепо место (208), Матијин стан је на четврти спрат (217), па она никад није ћутала на телевизор (259); а оно попане по земљу (19), Онде по двориште кукам (85), само сам беле оставила да трче по авлију (99), правиш ко бразду по земљу где нема трава (110), а тамо нема ништа само куке по дувари да окачи џак (115), трче по они таласи (148), по одело су га познали (150), ја по снег (186), да пливаш по језеро (200), возио ме по они канали (258).

У тексту се појављује и локатив: У Косову пољу измако им аутобус (9), Љубисав ми брат, ти знаш, каже да је тај што посредник у комитету Прокупље (10), да се у кући није ни ватра запалила (10), Ми у

кући (23, 29, 29), *кад га Драгивојка довати у мраку* (68), *чека у доворотку мене* (76), *само у кући кад сам гледам кроз њих* (112), *Бре, Нићо, како би ти у рату* (119), *да лечим за онај свет све звери у планини* (128), *Никоме није добро у рату* (149), *Коња поји у ладу* (154), *Мина још била у Приштини* (170, 179), *Нићо је у затвору* (181); *ћути на чивилуку* (8), *Она купила сир у Смедерево на пијаци* (16, 218), *и сад на свадби, пред смрт, певала* (20), *Лежи на кревету* (26), *дошо до врата да испусти душу на мојим рукама* (31), *има на тераси крпаре* (34), *на улици ако те сретнем* (40), *Коза отекла на лицу* (128), *Они могу на даћи да скину кошуљу* (145), *Он то једно дете има, некако лепо, шиптарско лепо с плетеницама на глави* (154), *А има око двајс деце онде на уранку* (159); *Они Богаљи се по кући шећу* (39), *Тебе ће мозак да прсне по људима* (40), *по авлији, пустили их по ладу* (53), *ишао по Босни* (148), *тражим по мору* (149), *и они сад купују све оне крупне краве по Банату* (156), *Разговарали и после по селу причали* (162), *седи по кући* (175), *а кад не ради он упали кола и по целој Југославији, по Италији, па свуд иде* (196), *направише куће по Србији* (197), *и по пола године лута по Босни* (199); *само фала богу при крају сам* (199).

Уз предлоге *пред* и *под* уместо инструментала користи се акузатив: *сви треба да оперемо руке пред кућу* (48), *Нића стоји пред њу* (56), *вако ми се нешто врти, ко магла пред очи* (91, 129), *Те сви мисле да под кецељу имам и кад немам* (94).

2.3.3. Уместо инструментала именица мушког и средњег рода појављују се:

а) номинатив: *Ја разговарам са с Моња* (12), *После стиже Моња и Ганца са синови* (44), *Ја би, Јаво, волео да разговарам са с твоји синови* (188), *мене су с пиштољи гледали* (70), *да буде са с туђи мушкарци* (71), *Са с Лале сам прегурала кревет* (99, 162, 192, 208, 260), *Видело је да с котлићи идем* (112), *Ми смо се венчавали само са Срби* (113), *оће да га са зуби уједе* (119), *што ми намести пуна уста са зуби* (209), *оно одело са с гајтани као шумадинско* (150), *да има неки човек тамо доле са старци* (160), *спавам са шерпе и лонци* (163), *он се погодио са с онај човек* (217);

б) акузатив: *синоћ смо разговарали [...] са овог човека Србина* (12), *јер они не једу ништа са с маст* (12), *Лале разговара са с моном*

на с Воју (12), Кад поћеш с баксуза, бије те баксуз док се вратиш (14), Купила неки кајмак, ја проба, нема везе са с кајмак (16), и она преговори нешто са с они таксисте (18), да не би ја гресала са оно мало дете (26), да она спава овде у собу са с децу (29), Доћем у кујну, а један стари астал, једна столица стара, она старинска с онај наслон (41), нису с Матијина кола него су отишли са с наша кола (42), а идем са старог (84), Лале ме возио са с фићу (99), Не можеш ти да се бориш са с мужа (190), и ставиш је са с туђег мужа да спава (198), Ти си много пута и са с Моњу поџапала (190), Ишо са старца (196), узела грамафон са звучњак (196), А остави њу са с Матију (199), Рукује са с цео живот (214), са с Нићу нити разговарам (215), ни кад сам са с Бору млада и срећна била (219).

2.3.4. Уместо инструментала именица женског рода појављује се акузатив: Посејали смо једну велику леју с наприку (23), Ја уићох с ову сестру која је умрела (26), ко мала шерпа само са с дрику (90), на кад га удари у главу са с ону мачугу (102), Лубава неће са с Ружицу (148), она је са с ону другу Нишлику (148), на некаки корбач, нешто ја мислим, са с кожу (153), спавам са сарму и пихтије (163), са шерпе и лонци (163), седи под крушку са с ону лепу жену (171), сваћала се са учитељицу (202), ја ћу да ти пошаљем са све кутију и земљу (208), зашто си дошла са с такву сукњу (213), Огрешио се са с Даницу (214), Готово је са с Јаворку (215), Мина је била са с Драгивојку (215). Може се уместо инструментала јавити и номинатив: Да ли ти, сине, знаш где је Матија и шта је са с неке књиге (42), са с Мина разговарам (144), али кад сунце греје видим са с моје наочале (206).

У корпусу се среће и облик инструментала именица мушког, женског и средњег рода:

а) са предлогом: само је са с друговима преко лета долазио у Репу (28), Носим дугачке кошуље с рукавима (34), Шта је са с мојим златним сином (258), како сам се договорила са с Мином (13, 13), Кажем са гаранцијом ћу ти га излечим (24), оде с кобилом тамо (26), доћеш ту с чезом (30), дај да бидне боље са с Ганцом (32), мора да се иде за кравама (90), они машу са с црвеном звездом (146), не могу са с будалама да се расправим (218), добар си са Борином децом (31);

б) без предлога: *изболи га ножем (31), У пет сати сам пошла из Репу аутобусом (38, 58), Тодоровић разговарао телефоном (46, 50), кад је дошо онај да ме исече бријачем (137), нисам брала руком (15), ја узнем мотку, на мотком (15), треба да се опере ладном водом (76).*

Инструментал је у корпусу забележен у 32,97% случајева. До замене инструментала номинативом долази у 19,14% случајева, а акузативом у 47,87%. Процентуални приказ показује да се уместо инструментала најчешће употребљава акузатив, општи падеж.

2.3.5. Акузатив множине мушког рода једначи се са номинативом множине:

а) без атрибута: *па да везују снопови (14), Нисам богзна шта донела, јабукe и ораси (15), Како ћу ја сад да одвојим нокти (21), ко ће те клупе и астали да поставља, да износи кашике, тањире (49), Куповала сам меткови (50), Лале ми давао меткови. Видоје купио меткови (50), Међу унутра кромпири (56), да перу судови (62), а имам људи који знаду да је то права ракија, без шећер (64), доведе радници (69), држи кључеви (84), бацај кревети напоље (84, 88), волим колачи (91), пошто им је далеко да носе прасићи на даћу (93), Фала ве за паре и за пакети (100), а и ја сам изгубила живци (101, 111, 218), Покојни Бора направи ко авиончићи (102), Ови ти лекови, доктор дао за спавање (111, 130), А има зуби (119), нисмо ни имали празници (149), поскидали ланици (169), узели ланици (169), баце ланици (169), правио си кучићи, мачићи, прасићи (174), џакови носи (177), имаши гости (178), нису имали ћебићи (199), дај ми јексерчићи (202), на ујаци личи (204), они донесу дарови (212), да заменим дарови (212);*

б) са атрибутом: *Шабан има неки јарићи (12), Давали неки шарени папире (9), Она види моји јастуци везени (36), неки капуте увек носе (69), Матија има и пријатељи добри (88), А лекови сам попила ови последњи (111), има криви рогови (117), да претура они мртваци (150), турау они ланици (203), он одвојио једни астали (204), дигну они кревети (208), натоварио си неки трупчићи (218).*

2.3.6. Забележена је употреба посесивног датива: *ону жену нисам познала, а ноћивала је код нас, Матијину другу једна жена (41), Унук му ради у Ниш (64), Имам једну Шиптарку, Шабану сестра (106),*

Обојица њојзи синови носе црне кошуље за Матију (144), А то баи биле том човеку краве (156).

2.3.7. Уместо датива уз глагол *понети* појављује се предлошко-падежна конструкција *на + акуз.* У корпусу је забележен само један пример: *На, понеси то на децу (103).*

2.3.8. У грађи су забележени примери удвајања објекта.

Примери за индиректни објекат су: *Тодоровић није му дао њему ништа да ради (51), Па сам синоћ разговарала са с њом; како ми је мене најзгодније да путујем (58), ћу теби све да ти дам (74), шта ће то мене да ми донесе (212).*

За директни објекат забележени су следећи примери: *Тебе, син те гледа (62), што ми га њега не пошаље вамо (258).*

Удвајање личних заменица очигледан је балканизам, чији извор може бити албанско окружење, али и суседство са призренско-јужноморавским поддијалектом (Ивић, 2009: 74).

2.4. Лексика³

У анализираној лексици се од страних речи уочава знатан број турцизама, неколико хунгаризама, германизама и по један романизам и грецизам. Речи турског и арапског порекла забележене у анализираном корпусу јесу:

АБЕР (арап. *chaber глас*, метаф. *појам*): *А за леба абер немам (122).*

АНДРАК (перс. *andrek туга*, несрећа, јад) ‘ђаво, враг, невоља, несрећа, зло’: *Који им је андрак требао да долазе у Београд (168).*

БАСАМАК (тур. *basamak*) ‘пречага на лествицама; свака поједина степеница у степеништу’: *... а како да се попнем, а морам уз они басамци (217).*

БЕГЕНИСАТИ (тур. *beğenmek*) ‘бегендисати, еђендисати; исп. бегенисати, бегенисавати, бегенити, осетити, осећати љубав, симпатије

³ Није анализирана целокупна лексика због ограниченог простора. У корпусу је заступљена и застарела лексика, као и терминологија везана за различите сфере људског деловања. Речи нису лексикографски обрађене, већ је наведено само значење потврђено у тексту. Поједине лексеме нису наведене у оригиналном облику на језику из којег потичу зато што нема потврде у речницима.

(према некоме)’: *Ја једино бегенишем Јеврејима, највише њин род* (16).

ВАДА (арап. vadi = пут, бразда) ‘бразда којом тече вода, обично вештачки одвојена од какве реке или потока и служи за наводњавање баште или њиве’: *Ономад рекох старцу; ће краве да се удаве у воду ако газе у ваду по јабуке* (19).

ДАМАР (тур. damar) ‘жила, крвни суд, фиг. жица нпр. у камену, водена жица и сл.’: *Немам више дамара који ме држе* (185).

ДУШМАНИН (тур. düşman) ‘непријатељ’: *Сви сте ви моји душмани, моји непријатељи, крвници* (157).

ЗОР (тур. zor) ‘сила, притисак, тегоба’: *Не могу да једем. Што ме тераш на зор, не могу* (130).

ИЧ прил. (тур. iç) покр. заст. ‘ништа, баш ништа’: *Немо ништа да ме питаш за њих ич, пријо*.

КАБЕЗО (тур. kabezo) покр. ‘врста безалкохолног напитка’: *Ви, кад пођете код Мине, свратите негде, попићете кабезу* (30).

КОЦА (тур. kosa) ‘повише, прилично, много’: *Па ме било коца стра* (54).

МАНТРАК ‘мантрак се може чути само онда ако неко не налази разлога да што уради па вели: зашто, за који мантрак’: *Који ми мантрак јављаш сад кад је готово* (103).

МАЧУГА (тур. çomag) ‘штап који сељак носи обично у руци’: *... и мачугу узнем, и полако канту у руку и идем полако да помузем краву* (91).

СЕВАП (арап. sevab) ‘награда коју бог даје за добро дело, похвала која се добија на небу за добро дело на земљи; праведност, исправност, истинитост; праведан поступак; исправно мишљење’: *Те ћу за севап да га излечим. Ником ништа не узимам* (155).

СЕФТЕ (тур. siftah постала од арап. Istiftah) ‘почетак’: *пријатељ ти сефте дошао дошо у кућу, па таким речима да га сретнеш* (201).

СОФРА (арап. supra, народ. тур. sofrа) ‘од даске начињен низак сто око кога људи седе кад обедују’: *Немо, мој брате, срамота да седнем у чело софре, а људи желе част, нема смисла, мени дај столицу, могу да седим било где* (57).

ТАЛБУЛАНА (тамбулана, далбуана, дабулхана, дамбулхана,

давулхана, тур. *daulhane, davulhane, tablhane*, од тур. *daul, davul, tabl* 'бубањ', од арап. *tabl*, перс. *hāne* 'кућа') 'слично са значењем музика, банда': ... *као јуче свира армоника преко улице, тамо песма, свирка, талбулана а мене чудно, ја идем и у град и у село* (16–17).

ЂОР (тур. *kör*) 'ћорав, који не види добро': *једна ћора девојчица, овде вако расечена и као да је зарасло, тако* (144);

УЈДУРМА (тур. *uydurma*) 'измишљотина; лаж': *То је, Иване, така ујдурма, Матија се смијао и реко, то је мала махинација* (218).

ЏАМАДАН (тур. *samadan* од перс. *ḡāmedān*) 'врста мушког затвореног прслука с рукавима': *Они џамадани... Прави, дивљи... Да их видиш, Иване, овако су му жути зуби* (157).⁴

ШАМИЈА (арап. *Šammi*) 'убрус, марамица': *Мамо, да скинеш ту црну шамију и никад другу шамију немо да завијеш – само жути* (123).

Забележена су само два примера хунгаризама у делу: ИНОШ (мађ. *inas*) покр. 'слуга, момак, лакеј': *Инош, инош спремај ђаво* (127); ЧЕЗЕ (мађ. *cseze*) 'лака кола на два точка': *Бора покојни био је колар. Правио чезе* (210).

Из немачког језика забележена су такође два примера: ТАЦЛИЈА (нем. *Tazeln*) 'манжетна': ... *рукавчић, па овде тацлија, да ми не озебеш* (27), ФИРАНГЕ (фиронге, нем. *Vorhang*) 'завесе (за прозоре)': ... *ставим руке вако на прозор и гледам. Подигла сам мало фирангу* (179).

Једини ексцерпиран пример грчког порекла јесте МОРЕ (грч.) узв. 'па, та': *Идемо ми, море, негде, идемо* (18).

Једини романизам пореклом из француског језика јесте: КОЛИР (франц. *collir*) 'крагна пришивена на кошуљи и везом украшена': *Кошуља поцепана, шав овде око колира* (24).

Уочене су и лексеме чији се облик поклапа са стандардом, али чија се семантика разликује и разазнаје само из контекста: КРУТА 'трудна': *То трчи на круту жену. Све што не ваља трчи на њу, сине. Зато крута жена не треба нигде да иде, ничији праг да прескаче* (144);

⁴ У речницима је забележено само ово значење лексеме *џамадан*, међутим, оно се не поклапа са значењем из самог текста, с обзиром на то да у грађи ова лексема означава појам са семантичким обележјем живо (+).

ПРАТИТ ‘послати’: *Прошли пут кад сам ве пратила корпу крушака, Моња ми реко да нисте хтели да га пустите унутра* (15); СКИНУТ СЕ ‘супротно од попети се’: *Него како ми је најбоље да ја идем директ. Директно одавде до Подујево. Или аутобусом, или возом, или како већ, сад није ко некад, сад има пут и крај насип могу се скинем* (58); ЋУТЕТ ‘стајати, ништа не радити’: *... лево од кревет, оставила сам метлу да ћути* (99).

Ауторка познавање овог говора показује кроз употребу дијалекатски и регионално маркиране лексике: ЗБОРИТ ‘говорити’: *До Подујева, каже Нића, нико не збори ни ја – ни Лале* (11); РИПИТ ‘скочити’: *Јао, само што једанмад није рипио кроз прозор* (147); ТУРИТ ‘ставити, метнути’: *Можда четврти или пети део турим ову кафу, само мало да замерише и по једну кесицу ванилин шећер* (13); УШОКАТИ ‘испрљати’: *... како ми ћути једна сукња поред кауча, што кад идем да раним свиње, да не ушокам сукњу ону што је на мене, па цео дан да идем умазана, обукујем ону сукњу докле раним свиње и помузем краве* (25).

Велики је број лексема које су облички и значењски непознате и нису лексикографски дефинисане. Неке од ових речи у речницима постоје, али им се значење разликује у односу на анализирани текст. Такви су следећи примери: *Нисам га оставила тако јер оно се зарожа* (24), – *Ти мени да рекнеш говно?! Цело Косово се дичи са мене, а ти ушуља да ми рекнеш* (39), *Старац направио део где мењују краве* (56), *Па ону мајдену, па не знам, белу кафу* (130), *То се рачуна она је лоша! Гуровина* (138), *Оно није давало да га повијем, ће да остане патраво* (140), *Свуда тражим паре на берет, ево, да дам колко тражиш само излечи је* (142), *Увати једно прасе мало па тури у недра и узне кукач и стругне да бега, нико не мож да га стигне* (152), *Посла ће Алах клетву на тебе, расан и погибију у свему за шта гођ се приватиш руком своом* (157), *Ја петнајс дана не изилазим из воде док направим ону тонту код капије* (172), *Лимбо донесе, трчи тамо донесе једну коздеру, док донесе друго* (185), *Онога сина старијег што има, он је некако ко шурла, на ујаци личи, они су сви шлапави били* (204).

3. Закључак

На основу анализе грађе може се закључити да ауторка настоји да пише косовско-ресавским дијалектом и притом користи неке од типичних црта, али се свака од ових црта јавља и у облику карактеристичном за стандардни језик, што указује на недоследност у њиховој употреби.

Што се тиче фонолошких карактеристика, присутне су готово све црте својствене овом дијалекту. Замена јата је у принципу екавска, уз присуство мањег броја фонолошких и аналошких икавизама. Поједине типичне карактеристике као што су елизија вокала у хијату и дисимилација консонаната по назалности забележене су само у по једном примеру.

Утицај стандарда на морфолошки ниво огледа се у систему глаголских облика. У инфинитиву је у великом броју случајева присутан наставак *-ти*, а поред дијалекатског *јем* појављује се *једем*. Код грађења футура I уочава се двојство, али је ипак израженија тежња ка аналитизму. Косовско-ресавске дијалекатске особине долазе до изражаја у оквиру система личних заменица где је уочљив синкретизам јединских падежа, употреба облика *ни* и *ви* у дативу множине личне заменице за прво и друго лице, док облик акузатива множине личне заменице *не* није забележен у грађи. Мешање деклинационих врста и родова именица карактеристично је за именице III врсте које прилазе I, међутим, у корпусу је уочено и нетипично мешање средњег и мушког рода које није одлика овог дијалекта: *сунце светлији* (31), *кајмак [...] проврело* (53).

Структура падежног система, различите предлошко-падежне конструкције и конструкције са квантификатором у највећем се броју случајева подударају са конструкцијама специфичним за косовско-ресавски дијалекат. До замене инструментала номинативом долази у 19,14% случајева, а акузативом у 47,87%, док је инструментал у корпусу забележен у 32,97% случајева. Процентуални приказ показује да се уместо инструментала најчешће употребљава акузатив. Све говоре овог дијалекта карактерише тежња ка аналитизму падежа и њихово свођење на предлог и општи падеж којим се исказују различита значења, као у примерима: *У пет сати сам пошла из Рену* (38), *он је сарањен у Рену* (33). Међутим, у одређеном броју случајева користе се стандардне

предлошко-падежне конструкције: *А ови из Рене, грђе било код њих* (184), *направише куће по Србији* (197). Оне показују да је ауторка приликом приказивања одређених ситуација прелазила са дијалекта на стандард.

Што се лексичког нивоа тиче, присутан је велики број турцизама и дијалекатски маркиране лексике. У корпусу је лексема *џамадан* употребљена у значењу другачијем од оног забележеног у речнику, док значење појединих лексема није забележено у речнику и није га могуће разумети из контекста.

На основу укупне анализе може се закључити да ово дело представља покушај писања на дијалекту на шта нам указује велики број црта из стандардног језика, али и неке конструкције нетипичне за овај дијалекат, што показује да је ауторка није водила рачуна о томе да ли употребљене језичке црте припадају датом говору. Закључује се да је ауторка морала доћи у контакт са изворним говорницима овог дијалекта, али је, сасвим сигурно, имала и увид у литературу с обзиром на то да је употребљавала најрепрезентативније црте косовско-ресавског дијалекта, али ипак у многим случајевима недоследно и погрешно, најчешће са циљем да се написани текст разликује од стандарда.

ИЗВОР

Рас, Ева (2004). *Кућа на продају*. Београд: Народна књига – Алфа.

ЛИТЕРАТУРА

- Ивић, Павле (1997). Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекта. *О српским народним говорима*. 41–45.
- Ивић, Павле (2001). *Дијалектологија српскохрватског језика: Увод и штокавско наречје*. Сремски Карловци – Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић, Павле (2009). *Српски дијалекти и њихова класификација*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Елезовић, Глигорије (1998). *Речник косовско-метохиског дијалекта I*. Приштина: Институт за српску културу.

- Елезовић, Глигорије (1998). *Речник косовско-метохиског дијалекта 2*. Приштина: Институт за српску културу.
- Клајн, Иван и Милан Шипка (2006). *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- Марковић, Миодраг (1986). Речник народног говора у Црној Реци. *Српски дијалектолошки зборник*. XXXII: 243–500.
- Реметић, Слободан (2006). Језик Моравског слива. *Морава*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. 673–697.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–III. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969. IV–VI. Нови Сад : Матица српска, 1971– 1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 1959–.

*

Škaljić, Abdulah (1989). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

Jelena Čančar

Ana Samardžić

CHARACTERISTICS OF THE KOSOVSKO-RESAVSKI DIALECT IN THE NOVEL "A HOUSE TO SELL", BY EVA RAS

Summary

This work deals with the analysis of Kosovsko-Resavski dialect in the novel "A House to Sell", by Eva Ras. The speech concerned is the one used in Gornja Repa, a village in Kosovo, and belongs to the southern subdialect of the Kosovsko-Resavski dialect. The dialectal features are analyzed on the phonological, morphological, lexical and syntactical level. The descriptive method of traditional dialectology will be used in the analysis. The goal of this work is to point out how frequently the features of the Kosovsko-Resavski dialect appear in

the novel of an author for whom this is not the mother tongue and to determine how big is the influence of standard Serbian language on this dialect.

Key words: dialect, fonology, morphology, syntax, lexicology

Јелена Чанчар, студенткиња дипломских академских студија
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Др Зорана Ђинђића 2
Нови Сад
Србија
Имејл: *jelenacancar88@gmail.com*

Ана Самарџић, студенткиња дипломских академских студија
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Др Зорана Ђинђића 2
Нови Сад
Србија
Имејл: *anna.samardzic@gmail.com*